

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Харківське історико-філологічне товариство

Український СВІТ

у наукових парадигмах

Збірник наукових праць

Випуск 7/2020

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- Маленко О. О., д-р філол. наук, проф. (Харків) (головний редактор)
- Голобородько К. Ю., д-р філол. наук, проф. (Харків)
- Єрмоленко С. Я., д-р філол. наук, проф. (Київ)
- Лисиченко Л. А., д-р філол. наук, проф. (Харків)
- Кравець Л. В., д-р філол. наук, проф. (Київ)
- Новиков А. О., д-р філол. наук, проф. (Глухів)
- Юр'єва К. А., д-р. пед. наук, проф. (Харків)
- Богданова І. Є., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Борисов В. А., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Нестеренко Н. П., канд. пед. наук, доц. (Харків)
- Руденко С. М., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Умрихіна Л. В., канд. філол. наук, доц. (Харків) (заступник головного редактора)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

- Нелюба А. М., д-р філол. наук, проф., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.
- Степаненко М. І., д-р філол. наук, професор, ректор Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Ухвалила вчена рада українського мовно-літературного факультету імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
(протокол № 4 від 26 жовтня 2020 року)

У 41 Український світ у наукових парадигмах: Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. — Харків : ХІФТ, 2020. — Вип. 7. — 211, [1] с.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3281 від 18.09.2008.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61168

Ольга Ткач, Дар'я Єршова

НАЗВИ СЛОБОЖАНЬСЬКОГО ОДЯГУ ТА ВЗУТТЯ ЯК ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ СКЛАДНИК
ТЕКСТІВ Г. Ф. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА 100

Яна Василенко

СЛОВО, ФРАЗА, ТЕКСТ З «ІНШОКРАЄВОЮ» СЕМАНТИКОЮ. УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИЙ
АСПЕКТ 105

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО. ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ 116

Ярослав Голобородько

АРОН КОПШТЕЙН: ХЕДЛАЙНЕР МОЛОДОЇ ПОЕЗІЇ 1930-Х (МАРКЕРИ СОЦІУМНОЇ,
ХУДОЖНЬОЇ ТА ОСОБИСТІСНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ) 117

Анатолій Новиков

ДОВЖЕНКО Й ХАРКІВ 130

Оксана Румянцева-Лахтіна

СИМВОЛІКА СІМЕЙНОЇ САГИ «ВОЛИНЬ» У. САМЧУКА В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФСЬКОЇ
ЧАСОПРОСТОРОВОЇ ВЕРТИКАЛІ 137

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ 144

Олена Садох, Наталія Варич

ОСВІТНЯ САМОДОСТАТНІСТЬ, АБО ШКОЛА НАВПАКИ 145

РЕЦЕНЗІЇ 149

Наталія Щербакова

ПРО УКРАЇНСЬКІ ПРИЗВИЩА Й НЕ ТІЛЬКИ 150

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ МОЛОДІ 153

Надія Баско

МІСЦЕ І РОЛЬ ПОРІВНЯЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ У РОМАНІ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА
«ЗАЛИШЕНЕЦЬ. ЧОРНИЙ ВОРОН» 154

Ірина Біловол

ТВОРЧИСТЬ Г. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО
СЕНТИМЕНТАЛІЗМУ 155

Влада Бірюкова, Катерина Корнієць

ЛОГОПЕДИЧНИЙ ТЕКСТ ЯК АКТИВІЗАТОР ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДИТИНИ . . . 158

Ельвіра Готовицька

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ НЕОЛОГІЗМІВ ЗІ СФЕРИ МОДНОЇ
ІНДУСТРІЇ 160

автор використовує й фразеологічні звороти: *Ходя взяв його за вушко, наче то був не трилітровий жбанок, а звичайний кухлик, заглянув у нього, як сорока в кістку, нюхнув приплюснутим носом і почав хлєбтати* (Шкляр; с. 127), *Щоправда, чув погано, бо ворон, по правді сказати, був уже глухий як пень* (Шкляр; с. 9), *Гризло звелів, щоб той їхав негайно, а Куземко знов за своє: уперся, як кілок у тин, не поїду, і все* (Шкляр; с. 101), *А халат я побачив на ньому пізніше, коли Ходя, сяючи, як нова копійка, приміряв його на себе вже в таборі* (Шкляр; с. 121).

Тож, вивчення порівнянь у мові роману Василя Шкляра «Залишенець. Чорний ворон» дозволило нам виявити особливості їх стилістичного потенціалу в тексті. Порівняння у Василя Шкляра осмислюються на тлі широкого контексту, унаслідок чого посилюють вплив тексту на читача. У компаративах простежується прагнення письменника поєднувати контрастні в змістовому і стилістичному плані мовні засоби (абстрактні поняття порівнюються з конкретними, людина порівнюється з тваринами і рослинами). Завдяки цьому стилістичному засобу письменник наблизив нас до описуваних подій, відтворивши картини війни Української Народної Республіки з Росією. Дослідження стилістичної функції компаративних конструкцій у художньому тексті — це один зі шляхів вивчення письменницького дискурсу, а опрацювання такого роду питань у сучасній українській лінгвостилістиці може суттєво доповнити інформацію про місце і роль цієї синтаксичної конструкції в мові художнього твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Заборна М.С.* Порівняльні конструкції в системі складнопідрядного речення української мови: Навчально-методичний посібник. Тернопіль: Підручники і посібники, 2001. 28 с.
2. *Кучеренко І.К.* Порівняльні конструкції мови в світлі граматики. К.: Вид-во Київського ун-ту, 1959. 107 с.
3. *Мацько Л.І.* Стилістика української мови / Л.І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько; за ред. Л. І. Мацько. К.: Вища школа, 2003. 359 с.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. *Шкляр В.М.* Залишенець. Чорний ворон. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2012. 384 с.

УДК 821.161.2

Ірина Біловол

магістрантка; наук. кер.: к. філол. н., доц. Варенікова О.В.
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ТВОРЧИСТЬ Г. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СЕНТИМЕНТАЛІЗМУ

Із сентименталізмом в українській літературі неодмінно пов'язують ім'я «творця людвої повісті» Г. Квітки-Основ'яненка (І. Франко). Разом з тим творчість

цього митця становить синкретичне поєднання художніх систем класицизму, сентименталізму, романтизму, реалізму.

Як відомо, сентименталізм зародився в англійській літературі, його родоначальником став Л. Стерн, до сентименталістів належать С. Річардсон, О. Голдсміт. Сентименталісти змінюють класицистичну систему жанрів: з'являються подорожні нотатки («Сентиментальна подорож» Л. Стерна), епістолярний роман («Страждання юного Вертера» Гете), сімейно-побутова повість («Бідна Ліза» М. Карамзіна). З'являється й нова форма оповіді — сповідь, спомин, щоденник, листування, що допомагало глибше розкрити внутрішній світ героїв, точніше передати складні людські почуття. Питання розвитку сентименталізму в українській літературі є дискусивним.

У вітчизняному літературознавстві проблему типології сентименталізму одним із перших поставив М. Зеров. Науковець вважав, що український сентименталізм слід розглядати як окремих літературний феномен, що був в українській літературі явищем довготривалим, постійним, і, подібно до сентименталізму англійського, явищем національного значення [Зеров].

Д. Чижевський наголошував, що в українській літературі «немає потреби утворювати з кількох творів Квітки та одного твору Котляревського окремого літературного напрямку» [Чижевський, с. 375].

І. Лімборський зазначе, що творчість Г. Квітки-Основ'яненка потрібно розглядати як своєрідну лабораторію, де представлені твори просвітницького класицизму, сентименталізму, романтизму та реалізму [Лімборський]. Він виявив спільні тенденції у прозі Г. Квітки-Основ'яненка та С. Річардсона.

В. Трофименко дослідила еволюцію літературно-естетичних поглядів українського письменника в контексті західноєвропейської просвітницької естетики (С. Річардсон, О. Голдсміт, Л. Стерн). Однак дослідниця підкреслила, що у повістях Г. Квітки-Основ'яненка можна виявити лише деякі риси сентименталізму [Трофименко]. У подальшому дослідники неодноразово акцентували увагу на деяких типологічних аналогіях у творах Г. Квітки-Основ'яненка та західноєвропейських просвітників.

Сентименталізм сприяв демократизації літератури. Головний герой сентименталістів, як правило, є представником середнього стану, він здатний на шляхетні вчинки та глибокі переживання. Маруся та Василь (повість Г. Квітки-Основ'яненка «Маруся») не пристосовані до життя, непрактичні, вони не уміють жити «за законами розуму», натомість цілком підпорядковуються законам кордентризму, наївні і духовно чисті.

У творах Г. Квітки-Основ'яненка впізнаються фольклорні сюжети й образи, а також просторічні мовні звороти. Наприклад, у повісті «Сердешна Оксана» читаємо: «Була собі і замощенька. Була в неї земелька, скотинка, був і вітрячок...» [Квітка-Основ'яненко, с. 97]. Пестливо-зменшувальна лексика, за задумом сентименталістів, повинна впливати на читачів, зворушуючи та розчулюючи їх. У повістях Л. Стерна найчастіше увага акцентується на серці героя: «серце моє стискається від жалю та співчуття» [Стерн]. Аналіз художніх текстів дає підстави говорити про активну рецепцію руссоїстської ідеї «природної людини» українським та англійськими письменниками, виявляє її національно-індивідуальні художні інтерпретації.

В аналізованих творах («Маруся», «Сердешна Оксана», «Щира любов» Г. Квітки-Основ'яненка, «Памела» С. Річардсона, «Сентиментальна подорож» Л. Стерна) спостерігається художнє відтворення домінантних ідей парадигми

«природної людини», традиційних у тогочасній європейській сентименталістській літературі.

Г. Квітка-Основ'яненко, Л. Стерн, О. Голдсміт обрали ідейною основою художнього стилю гуманістичну філософію Ж.-Ж. Руссо, за якою природа інтерпретувалась як вираз Божої досконалості та невід'ємна сторона людської сутності. Опіраючись на вчення Ж.-Ж. Руссо про те, що охоронцем втрачених для цивілізації «природних» традицій є перш за все селянство, Г. Квітка-Основ'яненко, Л. Стерн, О. Голдсміт презентували навколишній світ з позицій сентименталізму, зображуючи у своїх творах вихідців з простолюду як носіїв високої духовності та моралі.

Порівняльний підхід до аналізу прозової спадщини Г. Квітки-Основ'яненка та Л. Стерна, О. Голдсміта дає підстави говорити, що ці майстри слова активно використовували прийоми психологізму, а фабульною основою в їхніх творах є дослідження душевних станів героїв. Зовнішні вияви почуттів героїв реалізуються через портретні змалювання. Автори в такий спосіб передають особливу емоційну чутливість своїх героїв.

Для розкриття світу почуттів та емоцій героїв Г. Квітка-Основ'яненко, Л. Стерн, С. Річардсон звертаються до внутрішнього монологічного мовлення (монолог-емоція, монолог-почуття, монолог-роздум).

Отже, сентиментальні повісті Г. Квітки-Основ'яненка «Маруся», «Сердешна Оксана», «Козир-дівка» споріднені з творами англійських письменників-сентименталістів і відбивають основні тенденції розвитку сентименталізму в літературі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гром'як Р. Іманентно-літературні та загальнокультурні чинники розбудови літературознавчої компаративістики в Україні II половини ХХ століття. *Орієнтації. Розмісли. Дискурси. 1997–2007*. Тернопіль: Джура, 2007. С. 323–345
2. Зеров М. Українське письменство [упоряд. М. Сулими; післям. М. Москаленка]. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. 1301 с.
3. Квітка-Основ'яненко Г. Твори: У 8 т. К.: Дніпро, 1968–1970. Т. 3. 512 с.
4. Лімборський І. Європейське та українське Просвітництво: незавершений проєкт? Реінтерпретація канону і спроба компаративного аналізу літературних парадигм [відп. ред. Д. С. Наливайко]. Черкаси: ЧДТУ, 2006. 364 с.
5. Стерн Л. Сентиментальна подорож. URL: https://librebook.me/sentimental_journey_through_france_and_italy
6. Трофіменко В. Український Тартюф у спідниці («Ясновидящая» Г. Ф. Квітки-Основ'яненка та традиції західноєвропейського класицизму). *Слово і час*. 2000. № 6. С. 54–57.
7. Чижевський Д. Історія української літератури. К.: Академія, 2008. 568 с.
8. Чик Д. Ч. Проза Г. Квітки-Основ'яненка і англійський сентименталізм: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.05. Тернопіль: Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, 2008. 207 с.